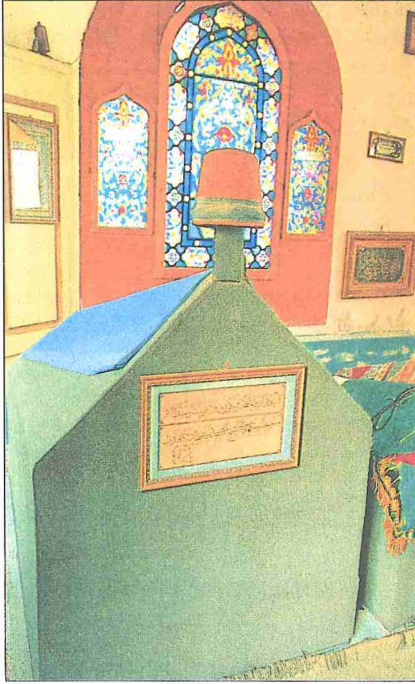

Abdürrahim Dede'nin sandukası (Üsküdar Mevlevîhanesi)

Tezkirelerde belirtildiğine göre Abdürrahim Dede aynı zamanda edip ve şairdir. Şiirlerinde genellikle Şeydâ mahlasını kullanmakla birlikte, Şeydâ mahlaslı diğer şairlerden ayırt edilmek için Şeydâ Dede, Şeydâ Derviş ve Şeydâ Hâfız mahlaslarını da kullanmıştır. Bestelediği eserlerin güftelerini kendi şiirlerinden seçtiği bilinmektedir. Şiirleri divan halinde toplanmamıştır; ancak bunların bazı örneklerine mecmualarda rastlanmaktadır. Konya Mevlânâ Müzesi yazmaları arasında (nr. 2163) bulunan mecmua bunlardan biridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müstakimzâde, *Mecmûa-i İlâhiyyât,* Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3397, vr. 147b; Esrâr Dede, *Tezkire,* Millet Ktp., Ali Emîrî, T, nr. 756, s. 204-205; Fatin, *Tezkire,* s. 228; *Sicill-i Osmânî,* III, 184; S. Ezgi, *Türk Musikisi,* I, 129-130; V, 360-361; *Mevlevî Âyinleri* (İstanbul Konservatuarı Neşriyatı), İstanbul 1934, VIII, 436-445; S. Nüzhet Ergun, *Antoloji,* İstanbul 1942, I, 167-169; 1943, II, 637, 638; Abdülbâki Gölpınarlı, *Konya Mevlâna Müzesi Yazmaları Kataloğu,* Ankara 1971, II, 238; Sadettin Heper, *Mevlevî Âyinleri,* Konya 1974, s. 141-149; T. Kip, *TSM Sözlü Eserler Repertuvarı,* s. 88, 186, 201; Öztuna, *TMA,* I, 10; M. Kemal Özergin, "Hâfız Şeydâ Dede'ye Dair Bir Tarih Manzumesi", *Mızrap,* sy. 17, İstanbul 1984, s. 4-6.

NURİ ÖZCAN

ABDÜRRAHİM EFENDİ, Abaza Şeyhi

(bk. ABAZA ŞEYHİ).

ABDÜRRAHİM EFENDİ, Hoca

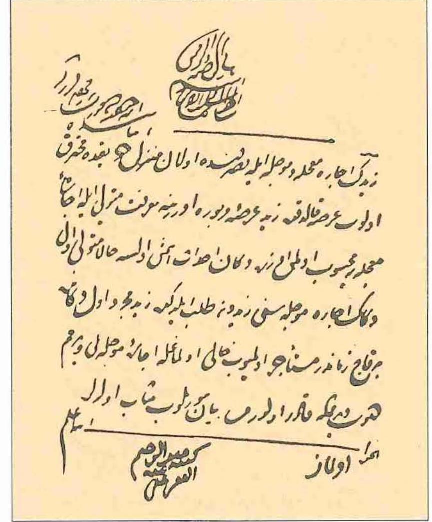
(ö. 1066/1656)

Osmanlı şeyhülislâmı.

Adana'da doğdu. İlk tahsilini tamamladıktan sonra Hüseyin Halhalî ve Sadreddinzâde Mehmed Emin Efendi'den ders aldı. Daha sonra Hocazâde Abdülaziz Efendi'ye intisap etti ve ondan mülâzım oldu. 1620-1624 tarihleri arasında Siyavuş Paşa, Hâfız Paşa ve Mustafa Paşa medreselerinde, ardından Sahn-ı Seman, Ayasofya, Süleymaniye ve Sultan Ahmed medreselerinde müderrislik yaptı. Bir süre sonra kadılık mesleğine geçerek 1634'te Yenişehir kadısı oldu. 1638'de önce İstanbul pâyesini aldı, sonra fiilen İstanbul kadısı, 1641'de de Anadolu kazaskeri oldu. Kısa bir süre Adana kadılığı yaptıktan sonra 1645'te Rumeli kazaskerliğine, 25 Nisan 1647'de de şeyhülislâmlığa getirildi.

Abdürrahim Efendi'nin şeyhülislâmlığı döneminde en önemli icraatı, Sultan İbrâhim'in önce hal'ine, daha sonra da katline fetva vermesidir. Bu konuda ocak ağalarını yanına almış, ayrıca ulemânın da desteğini sağlamıştı. 18 Temmuz 1649'da ocak ağalarının aşırı hareketleri sırasında Murad Paşa'nın gadrine uğrayarak azledildi ve Mekke'ye gönderildi. Hacdan sonra Kudüs kadılığına tayin edildi. Bir süre sonra yine ocak ağalarının aracılığı ile İstanbul'a döndü ve kendisine Üsküdar kadılığı verildi. Ağalar Vak'ası (1651) sırasında İstanbul'dan çıkarılarak Belgrad'a gönderildi; 6 Şubat 1656'da orada vefat etti ve Belgrad'da İmâret Camii avlusuna defnedildi.

Müderrislik hayatı boyunca pek çok talebe yetiştirdiğinden "hoca" unvanıyla anılan Abdürrahim Efendi bilgili, dürüst ve doğruyu söylemekten çekinmeyen bir âlimdi. Sultan İbrâhim'in hal'i ve öldürülmesi olaylarının bizzat içinde bulunmuş ve olayların akışında tesiri olmuştur. Kâtip Çelebi, çeşitli konularda onun desteğini görmüş, hatta ondan aldığı bilgileri yer yer *Fezleke*'de zikretmiştir (II, 293). Bazı kitapların kenarlarına yazdığı hâşiyeler dışında herhangi bir eseri bilinmemektedir (bk. Uşşâkīzâde, s. 196).

Hoca Abdürrahim Efendi'nin bir fetvası (*İlmiyye Salnâmesi,* s. 457)

BİBLİYOGRAFYA :

Kâtip Çelebi, *Fezleke,* İstanbul 1287, II, 292-293; Naîmâ, *Târih,* İstanbul 1281-83, IV, 298, 303; VI, 243-244; Uşşâkīzâde, *Zeyl-i Şakāik* (nşr. H. J. Kissling), Wiesbaden 1965, s. 193-196; Şeyhî, *Vekāyiu'l-fuzalâ,* Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2361, I, vr. 118a-b; *Devhatü'l-meşâyih maa zeyl,* s. 54; *Sicill-i Osmânî,* III, 330; *İlmiyye Salnâmesi,* s. 455-457; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* III/2, s. 467; Tayyib Gökbilgin, "İbrâhim", *İA,* V/2, s. 883-885.

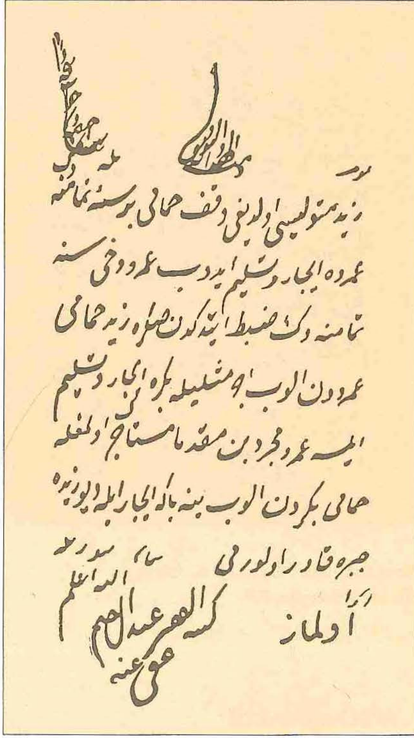

MEHMET İPŞİRLİ

ABDÜRRAHİM EFENDİ, Menteşzâde

(ö. 1128/1716)

Osmanlı şeyhülislâmı.

Bursa mahkemesi kâtibi Kurt Mehmed Efendi'nin oğlu ve Menteşzâde Mehmed Efendi'nin damadıdır. Bursa'da doğdu, buradaki tahsilinden sonra İstanbul'a gitti. Minkārîzâde Yahyâ Efendi'ye intisap ederek ondan mülâzım oldu. Önce Tûtî Latif, Ümm-i Veled, Canbaziye, Süleyman Subaşı, Hatice Sultan, daha sonra Sahn-ı Seman, Zal Paşa, Mihrimah Sultan, Eyüp Sultan medreselerinde müderrislik yaptı. Ardından kadılık mesleğine geçerek Yenişehir ve Edirne kadısı oldu. Bir süre sonra azledilerek on yıl kadar kendisine görev verilmedi. Nihayet kısa bir müddet Üsküdar ve Mısır kadılığı yaptıktan sonra 1705'te İstanbul kadılığı pâyesini aldı; 1708'de de Anadolu kazaskerliğine getirildi. 1711, 1713 ve 1715'te üç

Menteşzâde Abdürrahim Efendi'nin bir fetvası (*İlmiyye Salnâmesi*, s. 505)

defa Rumeli kazaskeri oldu. Son kazaskerliği sırasında, 26 Haziran 1715'te şeyhülislâmlığa tayin edildi. On yedi ay kadar bu görevde kaldıktan sonra hastalandı ve 4 Aralık 1716'da vefat etti. Edirne'de Zehrimâr Mescidi avlusuna defnedildi.

İyi bir fıkıh âlimi olan Abdürrahim Efendi'nin fetvaları, *Fetâvâ-yı Abdürrahim* adıyla iki cilt halinde yayımlanmıştır (İstanbul 1243). Güzel tasnif edilmiş olan ve şer'î-örfî uygulamaya ait pek çok fetvayı ihtiva eden eser, Osmanlı dönemi fetva mecmualarının önemlilerinden biri kabul edilmektedir. Özel kütüphanesini Fatih Camii'ne vakfeden Abdürrahim Efendi'nin ayrıca *Cerîdetü'l-ferâʾiż* ve *Taʿlîḳāt ʿale'l-Beyżâvî* adlı iki eseri daha vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdürrahim Efendi, *Fetâvâ*, I-II, İstanbul 1243; Râşid, *Târih*, İstanbul 1282, III, 252, 265-266; IV, 335; Şeyhî, *Vekāyiu'l-fuzalâ*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2362, II, vr. 196a-197a; *Devhatü'l-meşâyih maa zeyl*, s. 84-85; *Sicill-i Osmânî*, III, 331; *Osmanlı Müellifleri*, II, 27; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 504-505; Hilmar Krüger, *Fetwa und Siyar*, Wiesbaden 1978, s. 76.

 MEHMET İPŞİRLİ

ABDÜRRAHÎM-i ENÎSÎ
(عبدالرحيم انيسى)

(bk. ABDÜRRAHÎM-i HÂRİZMÎ).

ABDÜRRAHÎM HAN

Hân-ı Hânân Mirza Abdürrahîm Han
(ö. 1627)

Bâbürlüler devrinde âlim ve şairlerin koruyucusu olarak şöhret kazanan devlet adamı ve kumandan.

1556'da Lahor'da doğdu. Karakoyunlular'ın önemli oymaklarından Baharlu Türkmenleri'ne mensuptur. Babası Bayram Han, Han Baba lakabıyla meşhurdu. Bayram Han, Gucerât'ın Patan şehrinde bir Afganlı tarafından öldürülünce, 1562'de Celâleddin Ekber'in sarayına götürüldü ve orada yetişti. Celâleddin Ekber'in himayesinde uzun süre Gucerât'ta bulunan Abdürrahim, Sarnâl Meydan Savaşı'nda kumandası altındaki Bâbürlü merkez kuvvetleriyle âsi Baykara Mirza'yı mağlûp etti. 1576'da Vezir Han Herevî'nin gözetiminde "mîr-i arzlık"la Gucerât valiliğine tayin edildi. Bir müddet Şehzade Selim'in atalığını yaptı; bu arada Gucerât Sultanı III. Muzaffer'in yola getirilmesinde gayretleri görüldü. Sarkiç ve Nâdôt zaferlerinden sonra da babası gibi "hân-ı hânân"lığa yükseltildi. 1588'de Kanpûr, 1591'de Multan valiliklerinde bulundu ve Sind'in Argunlu hâkimi Canibeg meselesinin halledilmesinde önemli rol oynadı. Nûreddin Cihangir devrinde (1605-1627) Şehzade Hürrem ile birlikte Dekken'de kalan Abdürrahim, Delhi'ye döndükten bir müddet sonra vefat etti. Delhi'de Emîr Hüsrev-i Dihlevî'nin şeyhi Nizâmeddin Evliyâ'nın türbesi yanına defnedildi.

Zeki, kabiliyetli bir kumandan ve devlet adamı olan Abdürrahim, aynı zamanda iyi bir eğitim görmüştü. Babası gibi geniş bir kültüre sahip olup Arapça, Farsça ve Hintçe'yi çok güzel konuşur, yazar ve bu dillerin birinden diğerine tercüme yapabilirdi. Kaynaklarda Batı dillerine de âşina olduğu kaydedilmektedir. Şiirlerinde Rahîm mahlasını kullanmıştır. Celâleddin Ekber'in emri ve arzusu üzerine, Bâbür'ün Türkçe hâtıratını *Vâḳıʿât-ı Bâbürî* adıyla Farsça'ya çevirmiştir. Sünnî olmakla birlikte Şiîler'e ve ayrıca sûfîlere karşı oldukça yumuşak bir siyaset takip etti. Son derece cömert olup âlim, sanatkâr ve şairleri korumuş, sarayı âdeta bunların akınına uğramıştır. *Ṭabaḳāt-ı Ekberî*'nin yazarı Nizâmeddin Ahmed'i himaye etmiş ve ona bahşı*lık görevini vermiştir. Abdülbâkī-i Nihâvendî de *Meʾâsir-i Rahîmî*'sini onun adına kaleme almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü'l-Fazl-ı Allâmî, *Ekbernâme* (nşr. Sâdıq Ali), Cawnpore 1881-83; Şah Navaz Han, *Meʾâsirü'l-ümerâʾ*, Calcutta 1888-90, I, 693-713; Abdülbâkī-i Nihâvendî, *Meʾâsir-i Raḥîmî*, Calcutta 1924; Nizâmeddin Ahmed, *Ṭabaḳāt-ı Ekberî*, Calcutta 1927-35, II, 375-391; Faruk Sümer, *Karakoyunlular*, Ankara 1984, s. 26, nr. 40; A. S. Beveridge, "Abdürrahim Han", *İA*, I, 104-105; Nurul Hasan, "ʿAbd al-Raḥīm Khān", *EI²* (İng.), I, 80-81; N. H. Zaidi, "ʿAbd-al-Raḥīm Ḵān(-e) Ḵānān", *EIr.*, I, 141-143.

 ENVER KONUKÇU

ABDÜRRAHÎM-i HÂRİZMÎ
(عبدالرحيم خوارزمى)

XV. yüzyılda İran'da yaşayan şair ve hattat.

Şiraz'da doğdu ve orada yetişti. Doğum tarihi belli değildir. Nesta'lik hattının öncüsü kabul edilen Abdurrahmân-ı Hârizmî'nin oğlu, hattat ve şair Abdülkerim'in kardeşidir. Hattı babasından

Abdürrahîm-i Hârizmî'nin hat ve tezhibiyle, Ferîdüddin Attâr'ın *Cevherü'z-zât* adlı eserinden bir sayfa (Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan, nr. 1042)

